

Seimo nario konstitucinis teisinis statusas Konstitucinio Teismo doktrinoje

Vitalija Šimkienė

Šiaulių kolegija

Aušros al. 40, Šiauliai

Anotacija

Straipsnyje analizuojamas Seimo nario konstitucinis teisinis statusas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrinoje. Konstitucinės teisės doktrinoje Seimo nario statusas suprantamas kaip parlamentaro teisinė padėtis, reguliuojanti nario mandato atsiradimą, įgaliojimų atsiradimo pradžią ir nutrūkimo pagrindus, Seimo nario teises, tarp jų teisės, kurias jis įgyvendina kartu su kitais Seimo nariais (paklausimo teisė, įstatymų leidybos iniciatyvos teisė, teisė inicijuoti apkaltą ir t.t.) ir pareigas, atsakomybę, asmens neliečiamybės režimą, taip pat veiklos garantijas. Atkreipiamas dėmesys į tarpusavyje susijusias normas ir principus, reglamentuojančias Seimo nario teisinę padėtį. Aptariami Konstitucijoje (pirmiausia 55-63 str.), Seimo statute (pirmiausia 1 –23 str.), Seimo narių darbo sąlygų įstatyme, platesniu požiūriu kai kurie Seimo nario teisinės padėties aspektai ir norminiai aktai, pvz. Viešųjų ir privačiųjų interesų derinimas valstybinės tarnybos įstatyme, Operatyvinės veiklos įstatyme, be abejonės ir atitinkamuose Konstitucinio Teismo nutarimuose.

Raktiniai žodžiai: Seimo narys, konstitucinis teisinis statusas

Įvadas

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 4 straipsnyje įtvirtinta nuostata, kad aukščiausią suverenią galią Tauta vykdo tiesiogiai ar per demokratiškai išrinktus savo atstovus. Taigi, Lietuvoje aukščiausios suverenios galios netiesioginis, t.y. per demokratiškai išrinktus savo atstovus, vykdymas įvardijamas visuotinai priimtu terminu atstovaujamoji demokratija (Lietuvos Respublikos konstitucijos komentaras, 2000). Tautai atstovauja pirmiausia jos renkamos valstybinės valdžios institucijos. Viena iš šių institucijų – Seimas, o pagal Konstitucijos 55 straipsnio 1 dalį Seimą sudaro Tautos atstovai - Seimo nariai. Konstitucinis Seimo nario - Tautos atstovo statusas reiškia, kad Seimo narys nėra kurios nors teritorinės bendruomenės, piliečių bendrijos ar grupės, politinės partijos ar kurios nors kitos organizacijos atstovas; jis atstovauja visai Tautai. Seimo nario – Tautos atstovo statusas kyla iš Konstitucijos nuostatų, kad Lietuva yra nepriklausoma demokratinė respublika (1 straipsnis), kad aukščiausią suverenią galią Tauta vykdo tiesiogiai ar per demokratiškai išrinktus savo atstovus (4 straipsnis) ir kt. Seimo nario, kaip Tautos atstovo, statuso esminis elementas yra laisvas mandatas.

Tyrimo objektas - seimo nario statuso samprata, Seimo nario statuso esminiai elementai, kurie atsispindi Konstitucinio Teismo doktrinoje.

Tyrimo tikslas: išanalizuoti Konstitucinio Teismo praktiką, susijusią su Seimo nario statusu.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti Konstitucinio Teismo išaiškinimus susijusius su esminiu Seimo nario statuso elementu – laisvuju mandatu.

2. Aptarti Seimo nario įgaliojimų įgijimo momentą bei priesaikos reikšmę.

3. Pateikti Seimo nario teisių ir pareigų sampratos analizę.

Straipsnio metodai: Straipsnyje remtasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, įstatymais, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimais ir sprendimais, konstitucine doktrina.

Seimo nario statuso esminis elementas - laisvasis mandatas

Konstitucijos 59 straipsnio 4 dalies nuostatoje, pažymėta, jog Seimo narys “vadovaujasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, valstybės interesais, savo sąžine ir negali būti varžomas jokių mandatų”. Būtent šioje Konstitucijos nuostatoje yra pateikta laisvojo mandato idėja. Tai reiškia, kad nei politinės partijos, nei profesinės sąjungos, savivaldybės ar jų gyventojai negali reikalauti, kad jiems atstovaujantis Seimo narys kalbėtų ar balsuotų Seime pagal jų nurodymus (o jei tokie reikalavimai pareikšti Seimo narys gali į juos neatsižvelgti pagal savo sąžinę). Priešingo – imperatyvaus mandato idėja išreikšta LTSR konstitucijose, kurios nustatė, kad deputatas privalo vadovautis rinkėjams duotais pažadais (“priesakais”), taigi kalbėdamas ar balsuodamas negali būti laisvas, kadangi turi vadovautis tam tikroje teritorijoje

gyvenančių rinkėjų reikalavimais ar pageidavimais (LTSR Konstitucija, 1978). Visa tai yra atitinkamai įvertinta Konstitucinio Teismo nutarimuose pateiktuose išaiškinimuose, kad 1) Konstitucija įtvirtina laisvą Seimo nario mandatą ir nepripažįsta imperatyvaus mandato. Laisvo mandato esmė - Tautos atstovo laisvė įgyvendinti jam suteiktas teises ir pareigas nevaržant šios laisvės rinkėjų priesakais, jį iškėlusių partijų ar organizacijų politiniais reikalavimais, nepripažįstant teisės atšaukti Seimo narį (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas, 1993); 2) "Seimo nario, kaip Tautos atstovo, statuso esminis elementas yra laisvas mandatas. (...) Laisvas mandatas reiškia ir tai, kad rinkėjai neturi teisės atšaukti Seimo narį; 3) Konstitucijoje įtvirtintas Seimo nario laisvas mandatas yra Seimo nario konstitucinės priedermės atstovauti visai Tautai vykdymo būtina sąlyga (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas, 2004). Seimo nario atšaukimas prieš laiką būtų vienas iš imperatyvaus mandato elementų. Konstitucija draudžia imperatyvų mandatą. Konstitucinis Teismas 2003-05-30 nutarime, aptardamas laisvojo mandato esmę, taip pat pažymėjo, jog "demokratinės valstybės nepripažįsta parlamento nario imperatyvaus mandato, taigi ir galimybės atšaukti parlamento narį iš pareigų prieš laiką".

Pažymėtina tai, jog Konstituciniame Teisme vertinant Seimo nario teisinės padėties reglamentavimą, netgi trim atvejais buvo pripažinta, jog laisvojo mandato principas yra pažeistas. Konstitucinis Teismas konstatavo, jog laisvojo mandato principui prieštarauja Seimo statuto nuostatos, pagal kurias Seimo narių frakcijos gali būti sudaromos laikantis principo, kad frakcijoje turi būti tie Seimo nariai, kurie Seimo rinkimuose buvo įtraukti į tą patį kandidatų sąrašą (toks reglamentavimas yra antikonstitucinis, kadangi Konstitucijos 59 straipsnio 4 dalis suteikia Seimo nariui teisę savo nuožiūra spręsti, kuriai frakcijai priklausyti ar nepriklausyti). Konstitucinis Teismas 2003-05-30 nutarime, nustatė, jog laisvo mandato principui prieštarauja Savivaldybių tarybų rikimų įstatymo nuostatos, pagal kurias Seimo narys neprivalo iki pirmojo naujai išrinktos savivaldybės tarybos posėdžio pareikšti apie savo apsisprendimą atsisakyti savivaldybės tarybos nario mandato. Taip pat, pagal Konstitucinį Teismą laisvojo mandato principui prieštarauja ir Seimo statuto nuostatos, suteikiančios Seimo posėdžio pirmininkui galią savo nuožiūra spręsti ar nutraukti Seimo nario klausimą (vadinamosios Vyriausybės valandos metu), jei jis neva yra panašus į asmeninės nuomonės sakymą ar pareiškimą.

Taigi, Seimo narys - Tautos atstovas. Seimo nariui Tautos jam patikėtas mandatas įpareigoja jį kaip Tautos atstovą tinkamai atlikti savo konstitucinę priedermę atstovauti visai Tautai, veikti tik Tautos ir Lietuvos valstybės interesais, (...) bet ne savo ar jam artimų asmenų arba kitų asmenų privačiai naudai gauti.

Seimo nario įgaliojimų įgijimo momentas ir su tuo susiję Konstitucinio Teismo išaiškinimai

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 59 straipsnyje nurodyta, kad Seimo narių įgaliojimų laikas pradedamas skaičiuoti nuo tos dienos, kurią naujai išrinktas Seimas susirenka į pirmąjį posėdį. Nuo šio posėdžio pradžios baigiasi anksčiau išrinktų Seimo narių įgaliojimų laikas. Taigi, šiame Konstitucijos straipsnyje numatytas juridškai reikšmingas faktas - įvykis, nuo kurio pradedamas skaičiuoti naujai išrinktų Seimo narių įgaliojimų laikas ir baigiasi ankščiau išrinktų Seimo narių įgaliojimų laikas. Pažymėtina, kad nuo šio įvykio - naujai išrinkto Seimo susirinkimo į pirmąjį posėdį dienos - skaičiuojamas Seimo narių, kurie dar nėra įgiję visų tautos atstovo teisių, įgaliojimų laikas. Išrinktas Seimo narys visas Tautos atstovo teises tik po to, kai Seimo nustatyta tvarka be išlygų prisiekia būti ištikimas Lietuvos Respublikai. Priešingu atveju jis netenka Seimo nario mandato ir pagal įsigaliojusį Seimo nutarimą jo įgaliojimai pripažįstami nutrukusiais.

Taigi, tam kad Seimo narys įgytų įgaliojimus ne tik būtina išrinkti Seimą, naujam Seimui susirinkti į pirmąjį posėdį, tačiau Seimo narys turi Seime prisiekti. Konstitucinis Teismas ne kartą akcentavo, jog "priesaika nėra vien formalus ar simbolinis aktas, ji nėra vien iškilmingas priesaikos žodžių ištaramas ir priesaikos akto pasirašymas". Atsižvelgiant į tai, kad Seimo nario (...) priesaikos institutas, priesaikos turinys yra įtvirtinti Konstitucijoje, šių asmenų duota priesaika turi konstitucinę teisinę reikšmę ir sukelia konstitucinius teisinius padarinius: kol asmuo nėra prisiekęs, jis negali pradėti eiti savo pareigų; atsisakymas prisiekti, priesaikos davimas su išlyga arba priesaikos teksto pakeitimas, atsisakymas pasirašyti priesaikos tekstą pagal Konstituciją reiškia, kad asmuo negali pradėti eiti savo pareigų; jeigu neprisiekia asmuo, išrinktas Seimo nariu, Seimas turi priimti nutarimą dėl Seimo nario mandato netekimo (Konstitucijos 59 straipsnio 3 dalis). Pabrėžtina, kad pagal Konstituciją Seimo nario išrinkimas savaime nereiškia, kad išrinktas Seimo narys įgyja visas Tautos atstovo teises. Visų Tautos atstovo teisių įgijimas Konstitucijoje yra siejamas su Seimo nario priesaika, kurią išrinktas Seimo narys turi duoti Seimo posėdyje. Konstitucijos 59 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad Seimo narys visas Tautos atstovo teises įgyja tik po to, kai Seime jis prisiekia būti ištikimas Lietuvos Respublikai. Ši konstitucinė

nuostata reiškia ir tai, kad tol, kol išrinktas Seimo narys neprisiekia, jis neturi visų Tautos atstovo teisių - toks išrinktas Seimo narys dar nėra Tautos atstovas, jis dar neturi Seimo nario įgaliojimų ir dar negali jų vykdyti. Konstitucinis Teismas taip pat pažymėjo, jog "Seimo nario priesaikos (ir ne tik jų) aktas yra konstituciškai teisiškai reikšmingas ir dėl to, kad duodami priesaiką nurodyti asmenys viešai ir iškilmingai įsipareigoja veikti taip, kaip įpareigoja duota priesaika; nuo priesaikos davimo jiems atsiranda konstitucinė pareiga veikti tik taip, kaip įpareigoja duota priesaika, ir jokiais aplinkybėmis jos nesulaužyti.

Konstitucija nedetalizuoja, per kokį terminą turi prisiekti Seimo narys. Seimo statute, galiojančiame iki 2004 m., buvo įtvirtinta nuostata, jog Seimo narys turi prisiekti ne vėliau kaip per vieną mėnesį nuo pirmojo posėdžio, kuriame jis dalyvavo. Tokį reglamentavimą Konstitucinis Teismas pripažino prieštaraujančiu Konstitucijai. Anot Konstitucinio Teismo, jei Seimo narių Konstitucinės nuostatos, kad Seimo narių įgaliojimų laikas pradedamas skaičiuoti nuo tos dienos, kai naujai išrinktas Seimas susirenka į pirmąjį posėdį, ir kad nuo šio posėdžio pradžios baigiasi anksčiau išrinktų Seimo narių įgaliojimų laikas, aiškinamos Konstitucijoje įtvirtinto Seimo veiklos nepertraukiamumo principo kontekste, suponuoja tai, kad naujai išrinktas Seimas kaip visavertė Tautos atstovybė turi pradėti funkcionuoti būtent nuo šio posėdžio pradžios. Kadangi pagal Konstituciją Seimo narys visas Tautos atstovo teises įgyja tik po to, kai Seime jis prisiekia būti ištikimas Lietuvos Respublikai, išrinkti Seimo nariai pagal Konstituciją privalo prisiekti pirmame naujai išrinkto Seimo posėdyje. Įstatymų leidėjas pagal Konstituciją turi pareigą nustatyti tokią Seimo nario priesaikos davimo tvarką, kad visi Seimo nariai prisiektų būtent pirmajame naujai išrinkto Seimo posėdyje. Išimtis galėtų būti padaryta tik tiems išrinktiems Seimo nariams, kurie negali atvykti į pirmąjį naujai išrinkto Seimo posėdį dėl ypač svarbių pateisinamų priežasčių (pavyzdžiui, dėl ligos); pagal Konstituciją toks išrinktas Seimo narys privalo prisiekti artimiausiame Seimo posėdyje, kai tik išnyksta ypač svarbi pateisinama priežastis, dėl kurios šis išrinktas Seimo narys negalėjo prisiekti pirmajame naujai išrinkto Seimo posėdyje.

Seimo nario priesaika netektų prasmės, jei neprisiekusio Seimo nario dalyvavimas Seimo posėdžiuose galėtų būti beribis laiko atžvilgiu. Todėl pažymėtina, kad Seimo nario priesaika reikšminga ne tik visoms atstovo teisėms įgyti, bet ir Seimo nario mandatui išlaikyti, kadangi Seimo narys netenka Seimo nario mandato (Konstitucijos 59 str. 3 d. 1 s.).

Taigi, kyla klausimas, kokį konstitucinį statusą turi subjektas, kuris vadinamas "išrinktu Seimo nariu", iki priesaikos dar neįgijusiu "visų tautos atstovo teisių" (Konstitucijos 59 str. 2 d.). Jei toks subjektas neturi "visų" atstovo teisių, tai logiškai maštant, kažkokias minimalias (ne visas) teises (pvz., teisę nevaržomai atvykti į pirmąjį Seimo posėdį ir pasisakyti dėl pirmininkavimo, kuris pavestas taip pat dar nespėjusiam prisiekti vyriausiam pagal amžių Seimo nariui) jis vis dėlto turi. Esminis aiškumas šiuo klausimu atsirado po to, kai Konstitucinis Teismas 2004-07-01 nutarime išaiškino, kad išrinktas, bet neprisiekęs Seimo narys "dar nėra Tautos atstovas, jis dar neturi Seimo nario įgaliojimų ir dar negali jų vykdyti".

Seimo nario teisių ir pareigų samprata Konstitucinio Teismo doktrinoje:

Seimo nario pareigos Konstitucijos 60 straipsnio 4 dalyje numatyta, jog Seimo nario pareigas, teises ir veiklos garantijas nustato įstatymas. Konstitucijoje nerasime nuostatų kurios konkrečiai apibūdintų Seimo nario pareigas, nors iš įvairių Konstitucijos nuostatų galima kildinti Seimo nario pareigą dalyvauti Seimo darbe, pvz., Seimo nario dalyvavimas Seimo posėdžiuose, kuriuose visi Seimo nariai veikia kaip kolegiali institucija, kadangi Konstitucija įtvirtina profesionalaus parlamentaro principą, pagal kurį Seimo nario darbas – atstovo pagrindinė ir vienintelė apmokama darbo veikla (išskyrus kūrybinę veiklą), kuri nesuderinama su "jokiais kitomis pareigomis valstybinėse įstaigose (...), taip pat su darbu verslo, komercijos ir kitose privačiose įstaigose ar įmonėse" (Konstitucijos 60 str. 3 d. 2 s.).

Konstitucinis Teismas, kalbėdamas apie Seimo nario pareigas 2004-07-01 nutarime atskleidė pareigų kilmės šaltinius, pareigų sampratą, Konstitucijoje įtvirtintų pareigų turinį, Seimo nario pareigų Seime apimtį, atskleidė Konstitucijoje įtvirtintą Seimo nario pareigų nesuderinamumą su jokiais kitomis pareigomis ir darbu principo esmę.

Konstitucinis Teismas aukščiau paminėtame nutarime nurodė, jog vienos Seimo nario pareigos Konstitucijoje yra suformuluotos *expressis verbis*. Kitos Seimo nario pareigos Konstitucijoje nėra suformuluotos *expressis verbis*, bet yra įtvirtintos implicitiškai – jos išvedamos iš Seimo nario, kaip Tautos atstovo, konstitucinio teisinio statuso. Dar kitos Seimo nario pareigos yra įtvirtintos ne Konstitucijoje, bet žemesnės galios teisės aktuose – įstatymuose ir Seimo statute. Konstitucijoje *expressis verbis* yra įtvirtintos tik kai kurios Seimo nario pareigos. Antai Seimo narys turi laikytis duotos Seimo nario priesaikos, įpareigojančios jį būti ištikimam Lietuvos Respublikai, gerbti ir vykdyti jos Konstituciją ir įstatymus, saugoti jos žemių vientisumą, visomis išgalėmis stiprinti Lietuvos nepriklausomybę, sąžiningai tarnauti

Tėvynei, Lietuvos žmonių gerovei (Konstitucijos 59 straipsnio 2 dalis, įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ 5 straipsnis). Konstitucijos 59 straipsnio 4 dalyje nustatyta Seimo nario pareiga jam einant savo pareigas vadovautis Konstitucija, valstybės interesais, savo sąžine ir nebūti varžomam jokių mandatų.

Konstitucinis Teismas taip pat išaiškino, jog kai kurios Seimo nario konstitucinės pareigos Konstitucijoje yra formuluojamos kaip tam tikri Seimo nariui taikomi *apribojimai* – Seimo narys negali eiti kitų pareigų, išskyrus jo pareigas Seime, nes Seimo nario pareigos nesuderinamos su jokiais kitomis pareigomis, išskyrus Konstitucijoje nustatytas išimtis. Kitos Seimo nario konstitucinės pareigos Konstitucijoje yra formuluojamos kaip *draudimas* Seimo nariui gauti kitą atlyginimą, išskyrus Konstitucijoje nustatytas išimtis (Konstitucijos 60 straipsnis). Konstitucinis Teismas ne tik atskleidė Seimo nario pareigų sampratą, bet ir apibrėžė jų tikslą, teigdamas, jog pareigos, kurios Konstitucijoje formuluojamos kaip apribojimai, Seimo nariams yra nustatyti tam, kad būtų užtikrintas Seimo nario, kaip Tautos atstovo, laisvas mandatas ir jo darbo Seime bei kitos parlamentinės veiklos nepertraukiamumas.

Konstitucijos 60 straipsnio 1 dalyje yra vartojama formuluotė „Seimo nario pareigos, išskyrus jo pareigas Seime“. Analizuojant konstitucines nuostatas ir remiantis sisteminiu teisės aiškinimo metodu, darytina išvada, jog pagal Konstituciją Seimo narys gali turėti ne tik Seimo nario pareigas, bet ir užimti dar tam tikras kitas pareigas Seime. Konstitucijoje tiesiogiai nurodytos pareigos Seime, kurias gali užimti Seimo narys, - tai Seimo Pirmininko ir jo pavaduotojo pareigos Konstitucijos 66 str. 1 d.).

Pagal Konstitucijos 76 straipsnį Seimo struktūrą ir darbo tvarką nustato Seimo statutas. Konstitucinis Teismas komentuodamas šią nuostatą, išaiškino, jog Seimo nario kitos pareigos Seime, kurias gali užimti atskiri Seimo nariai, gali būti įtvirtintos ir Seimo statute. Tai paaiškindamas, Konstitucinis Teismas aiškiai apibrėžė pareigų, kurias Seimo narys gali užimti Seime, apimtį t.y. Seimo narys gali užimti:

- 1) Seimo Pirmininko, Seimo Pirmininko pavaduotojo pareigas;
- 2) tokias Seimo nario pareigas Seime, kurias Seimo narys pagal Seimo statutą užima Seimo vadovybėje ar vadovaudamas Seimo struktūriniais padaliniais, taip pat kitas pareigas, kurias Seime gali užimti tik Seimo narys;
- 3) tokias Seimo nario pareigas tarpparlamentinėse ir kitose tarptautinėse institucijose, kurias įmanoma užimti tik būnant Seimo nariu.

Konstitucijos 60 straipsnio formuluotė „jo pareigos Seime“, anot Konstitucinio Teismo apima ir šias aukščiau išvardintas pareigas.

Seimo nario teisės

Vienas iš Seimo nario statuso elementų - Seimo nario teisės. Svarbiausios Seimo nario, kaip Tautos atstovo, teisės yra *expressis verbis* arba implicitiškai įtvirtintos pačioje Konstitucijoje. Pagal parlamentinių teisių subjektų gausumą, Seimo nario teises galima diferencijuoti į *individualias, grupės teises*. *Individualias* konstitucines teises Seimo narys realizuoja vienasmeniškai. Antai Seimo narys turi įstatymų leidybos iniciatyvos teisę Seime (Konstitucijos 68 straipsnio 1 dalis); jis taip pat turi teisę pateikti paklausimą Ministrui Pirmininkui, ministrams, kitų valstybės institucijų, kurias sudaro arba išrenka Seimas, vadovams, o šie privalo atsakyti žodžiu ar raštu Seimo sesijoje Seimo nustatyta tvarka (Konstitucijos 61 straipsnio 1 dalis). Seimo narys taip pat turi konstitucinę teisę pretenduoti užimti pareigas Seime; ši teisė apima teisę užimti Konstitucijoje tiesiogiai nurodytas pareigas Seime – Seimo Pirmininko arba jo pavaduotojo, taip pat teisę užimti kitas pareigas Seime, kurios numatomos Seimo statute, pagal Konstituciją nustatančiame Seimo struktūrą ir darbo tvarką ir turinčiame įstatymo galią (Konstitucijos 76 straipsnis). Kitas- *grupines*- Konstitucijoje nustatytas kolektyviai įgyvendinamos teises Seimo narys įgyvendina kartu su kitais Seimo nariais. Antai ne mažesnė kaip 1/4 visų Seimo narių grupė turi teisę pateikti Seimui sumanymą keisti ar papildyti Konstituciją (Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalis); ne mažesnė kaip 1/5 Seimo narių grupė gali pateikti interpeliaciją Ministrui Pirmininkui ar ministrui (Konstitucijos 61 straipsnio 2 dalis), kreiptis su prašymu į Konstitucinį Teismą (Konstitucijos 106 straipsnio 1 dalis); Seimo narių grupė gali inicijuoti apkaltos procesą Respublikos Prezidentui, Konstitucinio Teismo pirmininkui ir teisėjams, Aukščiausiojo Teismo pirmininkui ir teisėjams, Apeliacinio teismo pirmininkui ir teisėjams, Seimo nariams (Konstitucijos 74 straipsnis, Konstitucinio Teismo nutarimas, 2004).

Konstitucinis Teismas, aptardamas ir atskleisdamas Seimo nario teisių turinį savo nutarimuose ne kartą akcentavo visų Seimo narių lygiateisiškumą. Konstitucinis Teismas konstatavo, jog „Seimo nariai turi teisę lygiais pagrindais dalyvauti Seimui, kaip Tautos atstovybei, įgyvendinant visas jo, kaip Tautos atstovybės, konstitucines funkcijas ir vykdant

visus jo, kaip Tautos atstovybės, įgaliojimus, nustatytus Konstitucijos 67 straipsnyje, kituose Konstitucijos straipsniuose, taip pat įstatymuose” (Konstitucinio Teismo nutarimas, 2004).

Seimo nario veiklos garantijos

Vienas iš Seimo nario konstitucinio teisinio statuso elementų yra Seimo nario darbo Seime bei kitos parlamentinės veiklos garantijos. Pradedant kalbėti apie Seimo nario veiklos garantijas, pažymėtina, tai jog, jos Konstitucijoje nėra įvardintos. Tačiau, analizuojant Konstitucijos nuostatas taikant sisteminį bei loginį teisės aiškinimo metodus, akivaizdu, kad parlamentinio darbo ir su juo susijusių išlaidų apmokėjimas (“atlyginimas”) iš valstybės biudžeto (Konstitucijos 60 str. 3 d. 1 s.) reiškia ne tiek Seimo nario teisę gauti atlyginimą, kiek “sklandžios ir veiksmingos parlamentinės veiklos garantiją” (Šileikis, 2005). Tą patį galima pasakyti ir apie Seimo nario asmens neliečiamumą (Konstitucijos 62 str.) – “tai ne parlamentinė privilegija, bet nenutrūkstamos ir laisvos parlamentinės veiklos garantija” (Šileikis, 2005).

Konstitucinis Teismas apibrėždamas atlyginimo sampratą pirmiausia pabrėžė, tai, kad Konstitucijos 60 straipsnio 3 dalyje “atlyginimo” sąvokos turinys turi būti suvokiamas daug plačiau. Jis nėra sietinas tik su atlyginimu, mokamu pagal darbo ar pan. sutartis ar susitarimus, jis apima įvairių rūšių pinigines išmokas bei kitokią materialinę naudą, kuri suteikiama Seimo nariui. Taip pat pažymėjo, jog Konstitucijoje (...) vartojama sąvoka „atlyginimas“ – tai konstitucinė sąvoka, ji turi konstitucinį turinį ir negali būti aiškinama remiantis vien tuo, kaip analogiška sąvoka yra apibrėžta įstatymuose ar kituose teisės aktuose (pavyzdžiui, teisės aktuose, reguliuojančiuose darbo arba valstybės tarnybos santykius).

Pagal Konstitucijos 60 straipsnio 3 dalį Seimo narys turi teisę į Seimo nario atlyginimą. Konstitucinis Teismas 1999-11-09 nutarime konstatavo, jog “ši konstitucinė nuostata suponuoja tai, kad Seimo nario atlyginimas turi būti pakankamo dydžio, mokamas reguliariai, taip pat, kad Seimo kadencijos metu įstatymu negali būti nustatytas mažesnis Seimo nario atlyginimas negu kadencijos pradžioje. Toks konstitucinis Seimo nario atlyginimo už darbą reguliavimas nustatytas tam, kad Seimo narys galėtų tinkamai atlikti savo, kaip Tautos atstovo, priedermę” (Konstitucinio Teismo nutarimas, 1999).

Pagal Konstitucijos 60 straipsnio 3 dalį Seimo nario išlaidos, susijusios su jo parlamentine veikla, atlyginamos iš valstybės biudžeto. Šios lėšos gali būti naudojamos (...) tik Seimo nario parlamentinei veiklai. Įstatymų leidėjas turi nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad kiekvienu atveju būtų galima patikrinti, ar šios lėšos naudojamos pagal paskirtį (Konstitucinio Teismo nutarimas, 1999).

Atostogų samprata pagal Konstitucinio Teismo išaiškinimus

Manau, kalbant apie Seimo nario veiklos garantijas, neišvengiamai būtina apžvelgti ir Konstitucinio Teismo 2004-07-01 nutarime bei sprendime dėl Konstitucinio Teismo 2004-07-01 nutarimo išaiškinimo, pateiktus samprotavimus dėl Seimo narių atostogų, nes Seimo nario atostogos yra taip pat viena iš jo veiklos garantijų.

Konstitucinis Teismas kalbėdamas apie Seimo narių atostogas, rėmėsi Seimo, kaip Tautos atstovybės, ir Seimo narių, kaip Tautos atstovų, veiklos nepertraukiamumu. Jis išaiškino, jog Konstitucijoje įtvirtintas Seimo, kaip Tautos atstovybės, veiklos nepertraukiamumo principas. Šis principas suponuoja tai, kad laikas tarp Seimo sesijų nėra Seimo narių atostogos ar kitoks jų poilsio laikas. Pažymėtina, jog Lietuvos Respublikos Seimo nario darbo sąlygų įstatyme nustatyta, kad Seimo nario darbo laikas nenormuotas (3 straipsnis). Be to, jokiuose teisės aktuose apskritai nėra numatytos Seimo nario atostogos. Šiame kontekste Konstitucinis Teismas, pažymėjo, kad iš Konstitucijos 49 straipsnio 1 dalies, kurioje nustatyta, jog kiekvienas dirbantis žmogus turi teisę turėti poilsį ir laisvalaikį, taip pat kasmetines mokamas atostogas, ir iš Konstitucijos 60 straipsnio 4 dalies, kurioje nustatyta, kad Seimo nario pareigas, teises ir veiklos garantijas nustato įstatymas, įstatymų leidėjui kyla pareiga įstatymu nustatyti Seimo nario kasmetinių mokamų atostogų trukmę, kitas sąlygas. Taip pat pažymėjo, jog Seimo nario atostogų įstatyminis įtvirtinimas užtikrintų ir tai, kad nebebūtų prielaidų laiką tarp Seimo sesijų konstituciškai nepagrįstai traktuoti kaip laiką, prilygstantį Seimo narių atostogoms ar kitokiam poilsiui.

Konstitucinis Teismas savo sprendime, išaiškindamas 2004-07-01 nutarime, pateiktas nuostatas dėl Seimo nario atostogų konstatavo, kad Seimo, kaip Tautos atstovybės ir įstatymų leidžiamosios valdžios institucijos, veiklos nepertraukiamumas ir Seimo nario, kaip Tautos atstovo ir profesionalaus politiko, veiklos nepertraukiamumas jokių būdu nereiškia, jog Seimo narys neturi ar negali pasinaudoti jam, kaip ir kiekvienam dirbančiam žmogui, priklausančia konstitucine teise į poilsį ir laisvalaikį, taip pat kasmetines mokamas atostogas. Būtent dėl to, kad Konstitucija Seimo narį traktuoja kaip profesionalų politiką, taip pat dėl to, kad pagal Konstituciją Seimo nario veikla yra jo nuolatinis darbas, už kurį Seimo nariui mokamas atlyginimas ir kurio tinkamą atlikimą turi užtikrinti atitinkamos socialinės garantijos bei specialios Konstitucijoje ir įstatymuose numatytos parlamentinės veiklos garantijos, Seimo nario

konstitucinė teisė į poilsį ir laisvalaikį, taip pat kasmetines mokamas atostogas negali būti paneigta arba negali būti nepagrįstai suvaržytas šios teisės įgyvendinimas (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo sprendimas, 2005). Ypač pabrėžė tai, kad pagal Konstituciją nei poilsio ir laisvalaikio, nei kasmetinių mokamų atostogų metu Seimo narys nepraranda Tautos atstovo statuso: kaip darbo Seimo sesijų metu, Seimo komitetų, kitų Seimo struktūrinių padalinių posėdžių, vykstančių ne per Seimo sesijas, metu, taip ir poilsio, laisvalaikio, kasmetinių mokamų atostogų metu jis išlaiko visus savo, kaip Tautos atstovo, įgaliojimus, o Seimas, net jei Tautos atstovai atostogauja, nepaliuma buvęs Tautos atstovybe ir įstatymų leidžiamosios valdžios institucija.

Seimo narių atostogos turi būti nustatytos (...) įstatymu, taip pat kad tokiaime įstatyme turi būti numatyta Seimo nario kasmetinių mokamų atostogų trukmė, atostogų apmokėjimo dydis, kitos esminės atostogų sąlygos. (...) Seimas, atsižvelgdamas į savo darbotvarkę, sprendžiamus klausimus, kitas aplinkybes, kiekvienais metais gali Seimo narių kasmetinių mokamų atostogų laiką atskirai nustatyti Seimo nutarimu, kuris turi būti priimamas remiantis įstatymu, nustatančiu *inter alia* Seimo narių kasmetinių mokamų atostogų trukmę.

Konstitucinis Teismas savo sprendime detalai nurodė, kada būtent turi būti suteikiamos atostogos. Antai, jis nurodė, jog nustatant Seimo narių kasmetinių mokamų atostogų trukmę (įstatymu), taip pat jų pradžią ir pabaigą (Seimo nutarimu), būtina paisyti ir to, kad, Seimo komitetų, kitų struktūrinių padalinių posėdžiai, kuriuose Seimo nariai privalo dalyvauti, šaukiami ne tik Seimo sesijų metu, bet ir tuo metu, kai Seimo sesijos nevyksta, taip pat to, kad tarp Seimo sesijų Seimas, jo komitetai, kiti struktūriniai padaliniai, atskiri Seimo nariai ir jų grupės vykdo ir kitą Konstitucijoje, Seimo statute ir įstatymuose numatytą veiklą. Vadinasi, Seimo narys negali būti išėjęs kasmetinių mokamų atostogų ir tuo metu, kai vyksta Seimo komitetų, kitų struktūrinių padalinių posėdžiai, kuriuose Seimo nariai privalo dalyvauti, kai yra vykdoma kita Konstitucijoje, Seimo statute ir įstatymuose numatyta Seimo, jo komitetų, kitų struktūrinių padalinių veikla, nors tuo metu ir nevyksta Seimo sesija, išskyrus toliau apibūdintas iš Konstitucijos kylančias išimtis dėl Seimo Pirmininko bei Seimo Pirmininko pavaduotojo (pavaduotojų) kasmetinių mokamų atostogų laiko.

Šiame sprendime Konstitucinis Teismas suformulavo ypač svarbų teiginį - kasmetinių mokamų atostogų visi Seimo nariai turi būti išėję vienu metu. Išimtis – Seimo pirmininkas ir Seimo Pirmininko pavaduotojas. Jų kasmetinių mokamų atostogų laikas turi būti nustatomas atsižvelgiant į tai, kad šie pareigūnai prireikus turi galėti nedelsiant vykdyti jiems Konstitucijoje, įstatymuose, Seimo statute nustatytus įgaliojimus. Galimybė nustatyti Seimo Pirmininko ir jo pavaduotojo (pavaduotojų) kasmetinių mokamų atostogų laiko diferencijuotą teisinį reguliavimą (palyginti su kitų Seimo narių kasmetinių mokamų atostogų laiko teisiniu reguliavimu) – vienintelė Konstitucijos leidžiama minėtų santykių reguliavimo išimtis. Tačiau nustatant kitokį negu kitų Seimo narių Seimo Pirmininko ar jo pavaduotojo (pavaduotojų) kasmetinių mokamų atostogų laiką būtina užtikrinti, kad šie pareigūnai galėtų vykdyti savo įgaliojimus taip, kad nebūtų sutrikdytas Seimo darbas, *inter alia* tai, kad Seimo Pirmininkas galėtų vykdyti jam Konstitucijos 70 straipsnio 2 dalyje nustatytus teisės aktų (Seimo statuto ir Seimo poįstatyminių aktų) promulgavimo įgaliojimus.

Konstitucinis Teismas paliko diskreciją įstatymo leidėjui nustatyti Seimo nario kasmetinių mokamų atostogų trukmę. Tačiau pabrėžė, kad nustatydamas šią trukmę Seimas yra saistomas Konstitucijoje įtvirtinto atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės imperatyvo, konstitucinio visų asmenų lygiateisiškumo principo, neleidžiančio nė vienai asmenų grupei teikti privilegijų ar jų diskriminuoti *inter alia* dėl jų socialinės padėties. Todėl Seimo nario kasmetinės mokamos atostogos negali būti trumpesnės už įstatymais nustatytą minimalią trukmę, bet negali būti ir nepagrįstai ilgose; visi Seimo nario kasmetinių mokamų atostogų trukmės skirtumai, palyginti su kitų dirbančių žmonių atostogų trukme, kad ir kokie jie būtų, turi būti konstituciškai pagrįsti.

Išvados

1. Konstitucinės justicijos instituto paskirtis – laiduoti Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje, taip pat ir valstybės valdžios institucijų tarpusavio santykių srityje. Taigi galima kalbėti apie Konstituciniam Teismui tenkančią misiją apsaugoti šalies Konstitucijoje įtvirtintą valstybės valdžios institucijų modelį, laiduoti tarpinstitucinę pusiausvyrą ir užtikrinti konstitucinio modelio funkcionavimo darnumą. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas šį uždavinį atlieka nagrinėdamas, ar įstatymai ir kiti teisės aktai neprieštarauja Konstitucijai.
2. Seimo nario teisinės padėties kai kurie aspektai įtvirtinti atitinkamuose Konstitucinio Teismo nutarimuose. Pirmiausia paminėtini 1993-11-26, 1999-11-09, 2003-05-30 nutarimai.

3. Konstitucinis Teismas nagrinėdamas Seimo statuto nuostatų atitiktį Konstitucijai, atskleidė laisvojo mandato esmę. Laisvo mandato esmė - Tautos atstovo laisvė įgyvendinti jam suteiktas teises ir pareigas nevaržant šios laisvės rinkėjų priesakais, jį išskėlusių partijų ar organizacijų politiniais reikalavimais, nepripažįstant teisės atšaukti Seimo narį.
4. Konstitucinis Teismas apibūdino neprisiekusio Seimo nario teisinę padėtį (t.y. jo turimus įgaliojimus, veiklos garantijas) statusą ir įvedė teisinį aiškumą, o būtent Konstitucinis Teismas 2004-07-01 nutarime išaiškino, kad išrinktas, bet neprisiekęs Seimo narys "dar nėra Tautos atstovas, jis dar neturi Seimo nario įgaliojimų ir dar negali jų vykdyti".
5. Konstitucinis Teismas, kalbėdamas apie Seimo nario pareigas 2004-07-01 nutarime itin aiškiai, preciziškai atskleidė Konstitucijos 60 straipsnio nuostatų turinį, o būtent išaiškino Seimo narių pareigų kilmės šaltinius, jų pareigų sampratą, Konstitucijoje įtvirtintų pareigų turinį, Seimo nario pareigų Seime apimtį, atskleidė Konstitucijoje įtvirtintą Seimo nario pareigų nesuderinamumo su jokiais kitomis pareigomis ir darbu principo esmę.

Literatūra:

Teisės norminiai aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014);
2. Lietuvos Respublikos Seimo statutas (Valstybės žinios, 1994, Nr. 15-249) (nauja redakcija nuo 1999 m. vasario 1 d. Valstybės žinios, 5-97);

Konstitucinio Teismo nutarimai, sprendimai ir išvados

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993-11-26 nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto II dalies 5 skirsnio 25 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Valstybės žinios, 1993, Nr. 66-1260.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999-05-11 nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 259 straipsnio atitikimo Konstitucijai. Valstybės žinios, 1999, Nr. 42-1345.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999-09-09 nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Seimo narių darbo sąlygų įstatymo 13 straipsnio 1 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Valstybės žinios, 1999, Nr. 6-2769.
4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002-12-24 Dėl Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo 3 straipsnio 3 dalies (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 3 straipsnio 4 dalies (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 5 straipsnio 1 dalies 2 punkto (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 18 straipsnio 1 dalies (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 19 straipsnio 1 dalies 2, 3, 4, 8, 15 punktų (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 21 straipsnio 1 dalies 1, 5, 7, 9, 12, 15, 16, 17, 18 punktų (2000 m. spalio 12 d. redakcija), šios dalies 6 punkto (2000 m. spalio 12 d. ir 2001 m. rugsėjo 25 d. redakcijos) ir šios dalies 14 punkto (2000 m. spalio 12 d. ir 2001 m. lapkričio 8 d. redakcijos), taip pat dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos 119 straipsnio pakeitimo įstatymo taikymo tvarkos konstitucinio įstatymo, Lietuvos Respublikos Konstitucijos 119 straipsnio pakeitimo įstatymo taikymo tvarkos konstitucinio įstatymo įrašymo į konstitucinių įstatymų sąrašą įstatymo atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Valstybės žinios, 2003, Nr. 19-828.
5. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003-05-30 nutarimas dėl Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 86, 87 straipsnių papildymo bei pakeitimo ir įstatymo papildymo 88(1) straipsniu įstatymo 4 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. balandžio 11 d. nutarimo Nr. 457 „Dėl Vilniaus apskrities viršininko atleidimo“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai bei Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos“ 9 straipsnio 1 daliai, Valstybės žinios 2003, Nr. 53-2361.
6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004-03-31 išvada dėl Lietuvos Respublikos Prezidento Rolando Pakso, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Valstybės žinios, 2004, Nr. 49-1600.

7. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004-05-13 nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatymo 4 straipsnio (2003 m. balandžio 3 d. redakcija) 1 dalies 1, 2, 3 ir 5 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl pareiškėjo - Seimo narių grupės prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. gruodžio 2 d. nutarimas Nr. IX - 1868 "Dėl Seimo laikinosios tyrimo komisijos dėl galimų grėsmių Lietuvos nacionaliniam saugumui išvados" neprieštaruoja Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatymo 3 bei 8 straipsniams (2003 m. balandžio 3 d. redakcija). Valstybės žinios, 2004, Nr. 81-2903.
8. Lietuvos Konstitucinio Teismo 2004-05-25 nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 1 straipsnio 2 dalies (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Valstybės žinios, 2004, Nr. 85-3094.
9. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004-07-01 nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto (1998-12-29 redakcijos) 15 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Valstybės žinios, 2004, Nr. 105-3894.
10. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo sprendimas 2005-02-10 dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004-07-01 nutarimo "Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) 15 str. 4 d. atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai" išaiškinimo, valstybės žinios, 2005, Nr. 21-664.

Specialioji literatūra

1. Birmontienė T. (*et al*)., 2001, Lietuvos konstitucinė teisė, Vilnius.
2. Jarašiūnas E., 2003, Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas. Vilnius.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras. I dalis, 2002.
4. Römeris M., 1937, Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos. VDU. Kaunas.
5. Šileikis E., 2005, Alternatyvi konstitucinė teisė. Vilnius.
6. Šileikis E., 1996, Seimo nario teisinė padėtis. Vilnius.

THE CONSTITUTIONAL LEGAL STATUS OF THE MEMBER OF SEIMAS IN THE DOCTRINE OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF THE REPUBLIC OF LITHUANIA

Constitutional legal status of the member of Seimas in the doctrine of Constitutional Court of the Republic of Lithuania is analyzed in the article. In the doctrine of the Constitutional Law, the status of the member of Seimas is understood as a legal condition of the parliamentarian, regulating appearance of the mandate of the member, the beginning of origin of his authorisations and the grounds of their termination, the rights of the member of Seimas, including such rights, which are implemented together with other members of Seimas (the right of interpellation, the right of legislative initiative, the right to initiate an impeachment etc.) and duties, responsibilities, regime of habeas corpus as well as the guarantees of activities. Interdependent norms and principles, regulating legal status of the member of Seimas are noticed. Some aspects of the legal condition of the member of Seimas established in the Constitution (articles 55-63), in the Statute of Seimas (articles 1 -23), in the law on work of the members of Seimas, as well as such regulative acts as harmonisation of Private and Public Interests in the law on State Service, in the law on Operative Activities and beyond all peradventure, in the respective decisions of the Constitutional Court are discussed.